

ZO ZAHRANIČNEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PROF. JACEK WOJCIECHOWSKI

The article presents foreign specialized publications related to librarianship and information science. The summary provides a rich panorama of approaches and perspectives in current research on various librarianship and information science issues and topics, e. g. what are the most common incorrect beliefs about intelligence and IQ, how a massive technological change has been impacting particular areas of academic library activity (systems, services, collections, research, marketing, etc.) in recent years, what are the concrete ways that libraries and librarians can play a role in fostering public engagement with science, etc. The author analyses in detail the following works: WARNE, Russell T. *In the Know. Debunking 35 Myths about Human Intelligence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020; ATKINSON, Jeremy. *Technology, Change and the Academic Library: Case Studies, Trends and Reflections*. Kidlington : Chandos Publishing, 2020; *The Culture of Digital Scholarship in Academic Libraries*. Ed. Robin Chin Roemer, Verletta Kern. Chicago : ALA Editions, 2019; HARRINGTON, Eileen G. *Academic Libraries and Public Engagement with Science and Technology*. Kidlington : Chandos Publishing, 2019; *Skorinovskije čtenija 2019: sovremennye tendencii razvitija izdatelskogo diela*. Minsk : Bieloruskij gosudarstviennyj tehnologičeskij universitet, 2019.

Keywords: cognition; human intelligence; academic libraries; technological innovations; scientific literacy; editorship

✉ jwck@wp.pl

🏠 Jagiellonian University in
Kraków

🌐 https://en.uj.edu.pl/en_GB

Spomedzi kníh, ktoré sa mi podarilo v ostatnom čase prečítať, rozhodne vystupujú do popredia úvahy profesora Russella Warneho z Utah Valley University. Zdrojom kreatívneho myslenia je podľa neho inteligencia spolu so získanými vedomosťami. Autor zároveň rozoberá možné dôsledky tohto uvažovania v procesoch komunikovania informácií. Uvedené procesy totiž patria k dôležitým knižničným nástrojom, zohrávajú významnú úlohu v živote a zúčastňujú sa na tvorbe každodenného poznania.

O INTELIGENCIII [*****]

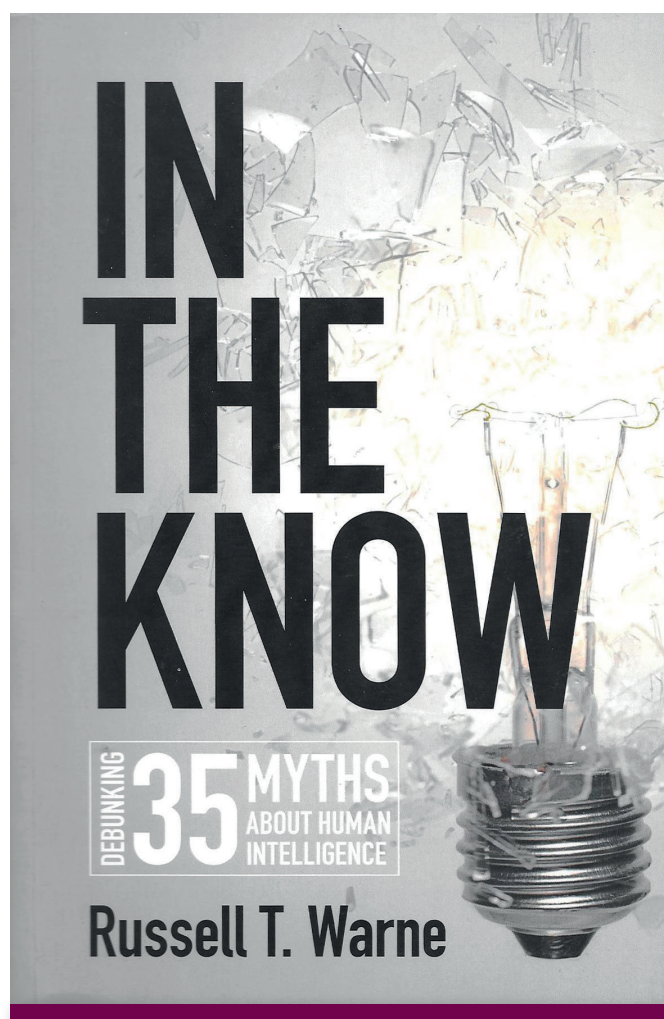
WARNE, T. Russell. 2020. *In the know. Debunking 35 myths about human intelligence*. Cambridge : Cambridge University Press 2020. 418 s. ISBN 978-1-108-71781-6.

Americký psychológ Russell Warne sa vo svojej monografii sústreďuje na inteligenciu ako hlavnú zložku poznávacích schopností. Nie je však jasné, prečo je inteligencia najrozvinutejšia práve u ľudí. Možno to súvisí s verbálnymi schopnosťami a následne aj so schopnosťou čítať a písať (ktoré sa zaraďujú aj do okruhu knižničných nástrojov), avšak varovným signálom by malo byť, že v poslednom čase sa tieto schopnosti výrazne podceňujú. Nejasnosti do problematiky vnáša i fakt, že nejestvuje žiadna spoločná definícia inteligencie ani jej zložiek, preto sa zvykne uvádzať spojenie, že ide o všeobecnú schopnosť riešiť problémy alebo mentálnu schopnosť jedinca predvídať budúcnosť, respektíve ide o umenie vytvárať zmysluplné myšlienkové konštrukcie. Vynára sa však otázka, ako by sa malo vymedzovať poznanie, ale aj úvahy o schopnosti abstraktného uvažovania, teda o možnosti odlišovať všeobecnú a teoretickú inteligenciu od praktickej.

Warne takto naznačuje jestvovanie dvoch samostatných kategórií inteligencie, teda dvoch odlišných systémov myslenia. Prvý funguje rýchlo, ale plytko, napríklad pri recepcii rôznych vizuálnych komunikátov, druhý je zasa prehĺbený, ale oneskorený a v istom zmysle aj lenivý. Tento princíp funguje napríklad v procese čítania. Pre knižničnú prax má táto hypotéza fundamentálny význam, ale Warne spolu s ďalšími autormi sa o nej vyjadruje skepticky. (V roku 2002 ju síce presadzoval psychológ Daniel Kahneman¹, laureát Nobelovej ceny (2002) za ekonómiu, ale hoci by jeho výroky mohli výrazne podporiť aj knižničnú teóriu a prax, predmetná kniha to však nepotvrdzuje a ani v bibliografii sa žiadna Kahnemanova publikácia neuvádza.)

Charles Spearman už v roku 1904 naznačil, že v ľudskom ume existuje faktor „g“, teda niečo ako hlavný regulátor zodpovedajúci za plnenie úloh. Mohla by to byť tá pravá a všeobecná inteligencia, ktorá je prepojená aj s inými mentálnymi faktormi, a tak umožňuje predvídanie udalostí. Ďalší bádatelia Broca a Wernicke zistili, že v mozgu existuje autonómne jazykové centrum. Postupne vznikol obraz štruktúry fungovania mozgu, ktorý bol do určitej miery stotožňovaný s inteligenciou.

V každom prípade Warne zhrnutím poznatkov priblížil, čo sa podarilo zistiť v priebehu 100 rokov a čo je stále neznáme. Hoci vplyv génov a dedičnosti je veľký, podstatný význam majú zámerné vplyvy a komplexné bezprostredné prostredie. V súčasnosti vraj vplyv elektroniky si tiež vynucuje inten-

zívnejšie myslenie. Odborníci sú však v tomto smere skeptickí, pretože programy údajne rozvíjajúce inteligenciu sú zamerané na pracovnú pamäť, ale neobsahujú konkrétne postupy. Autorom uvedený dodatok, že sebaistí jedinci oplývajú vyššou inteligenciou, nemožno považovať za axiómu ani racionálny názor.

I napriek identickému inteligenčnému pôsobeniu na rôznych jedincov nie je možné zabezpečiť ich rovnaké IQ, pretože ich ovplyvňuje veľa faktorov zameraných rozličnými smermi. Autor s istou nadsádzkou uvádza príklad povojnovej obnovy Varšavy, v ktorej bola demograficky zmiešaná komunita vystavená rovnakým stimulom a začlenená do až fotograficky identickej architektúry. Výsledný efekt bol však ten, že všetci sa nestali rovnakými.

Ľudia sa líšia psychomotorickou aktivitou, tvorivosťou myslenia či umeleckými schopnosťami. Pokiaľ sa do desiateho roka života neobjaví akékoľvek individuálne nadanie, potom môže byť na vytváranie vlastnej individuality už neskoro.

Rovnako je to aj s učením. Existujú genealogické, osobné a motivačné rozdiely a rozdiely spôsobené práve intelektuálnymi odlišnosťami a kognitívnym poznaním. V konečnom dôsledku ide o odlišnosti, ktoré sa napokon odrazia vo vzdelaní, ale najviac sa vyskytujú v čitateľských schopnostiach a zručnostiach. Otázne je, ako na to zareagujú knižnice.

Warne sa nazdáva, že edukačné rozdiely je možné regulovať iba v malej miere, avšak z tohto jeho názoru nevyplýva nijaký záver. Podstata veci je v tom, že všade vo svete sú vzdelávacie programy takmer identické pre všetkých. S ich diferencovaním nesúhlasí skoro nik, pretože by to bolo považované za diskrimináciu. Občas by sa dalo hovoriť o realizačných rozdieloch, pretože aj lektori a učители sú rôzni tak, ako sú rozdielne aj ich výkony či individuálny prístup a realizácia ich vzdelávacieho procesu. Ani v tomto prípade však nejstávajú systémové riešenia.

Hlavným problémom je fakt, že inteligencia diferencuje životy ľudí, a to nielen v pozitívnom zmysle, pretože jedinci s vysokým IQ sú náchylnejší podliehať negatívnym vplyvom, hoci sú celkovo úspešnejší v zamestnaní, v škole a v živote. Odborne veľmi náročné (ale aj platovo atraktívne) profesie si vyžadujú vysokú inteligenciu. Lepšie žiť a zarábať by chcel každý, preto i Warne spolu s ďalšími odborníkmi (nielen z oblasti psychológie) sústreďuje svoju pozornosť na túto problematiku.

Aká by teda mala byť odpoveď na otázku, či je reálne možné ovplyvňovať inteligenciu a akým spôsobom sa na tom procese môžu podieľať knižnice? Obávam sa, že konkrétna odpoveď nejstávuje.

Warne prezentuje názor, že rozdiely v inteligencii môžu ovplyvňovať i prirodzené faktory (aj keď len v minimálnej miere), najmä tie demografické. Konkrétne uvádza rasové (etnické) determinanty a pohlavie. Prvé z menovaných sú v Poľsku takmer nebadateľné, avšak najvyšším indexom IQ sa vraj v celosvetovom meradle vyznačujú ľudia z Východnej Ázie, za nimi nasledujú obyvatelia Európy a najnižšiu hodnotu IQ majú ľudia z Afriky. V Európe majú údajne najnižšie IQ Španieli. Lenže takéto výroky nevedú k absolútne žiadnym záverom.

Podstatne výraznejší vplyv na rozdiely v inteligencii má pohlavie. Autor zdôrazňuje prvenstvo žien v reakciách, vo verbálnom správaní a čítaní, no nevedno, či je to prínosom aj v knihovníctve. Ženy oproti mužom zvyčajne prejavujú záujem o širší okruh otázok a ochotnejšie spolupracujú. Na druhej strane sa muži viac zameriavajú na vizuálne oblasti (vizuálno-priestorové záležitosti), javia väčší záujem o matematické otázky a ochotnejšie vzájomne súperia. Všetky uvedené rozdiely sú však minimálne, a ak aj majú nejaký vplyv na úroveň inteligencie, tak ten je podľa Warne zanedbateľný.

Obdobne je to aj s aktivitami účelovo zameranými na formovanie „g“ faktora. Istá cielenosť by bola aj žiaduca a mala by zmysel, pretože v konečnom dôsledku životné úspechy jedinca súvisia s jeho inteligenciou. (Správnym rozhodnutím a uvedomovaním si vlastných/cudzích limitov a možností, ako aj vhodnou prípravou, by bolo možné dosiahnuť požadovaný stupeň inteligencie, a tým aj dobrú životnú úroveň). Skutočnosť je však iná, lebo každý jeden človek chápe veci rozdielne (jeden dokáže pochopiť to, ďalší zasa tamto). Warne sa však nazdáva, že je to veľmi náročné a málokto to dokáže. A čo môžu v takomto prípade urobiť knižnice? Na túto otázku niet odpovede. Možno v rámci eventuality existuje odpoveď na túto otázku rovnako ako sa dajú zvyšovať hodnoty faktora „g“ a indexu IQ, ako aj zlepšovať celkovú inteligenciu. Lenže čo to vlastne znamená? Warne je v tomto smere opatrný a iba signalizuje, že takáto možnosť existuje.

Inteligencia u ľudí je rozdielna a s tým súvisí i vysoká alebo nízka účinnosť „g“ faktora. Z toho napokon vyplýva rozličná miera ich kreativity, originality, schopnosť prichádzať s rozličnými novými nápadmi v rôznych oblastiach. Stále však nie je známe, ako by sme „g“ faktor mohli korigovať a ako

zvyšovať index IQ. Isté je len to, že ľudia sa odlišujú rozdielnou úrovňou a mierou inteligencie. Zatiaľ však celý edukačný a inteligenciu zvyšujúci proces je stavaný tak, ako keby sme boli z intelektuálneho hľadiska všetci rovnakí.

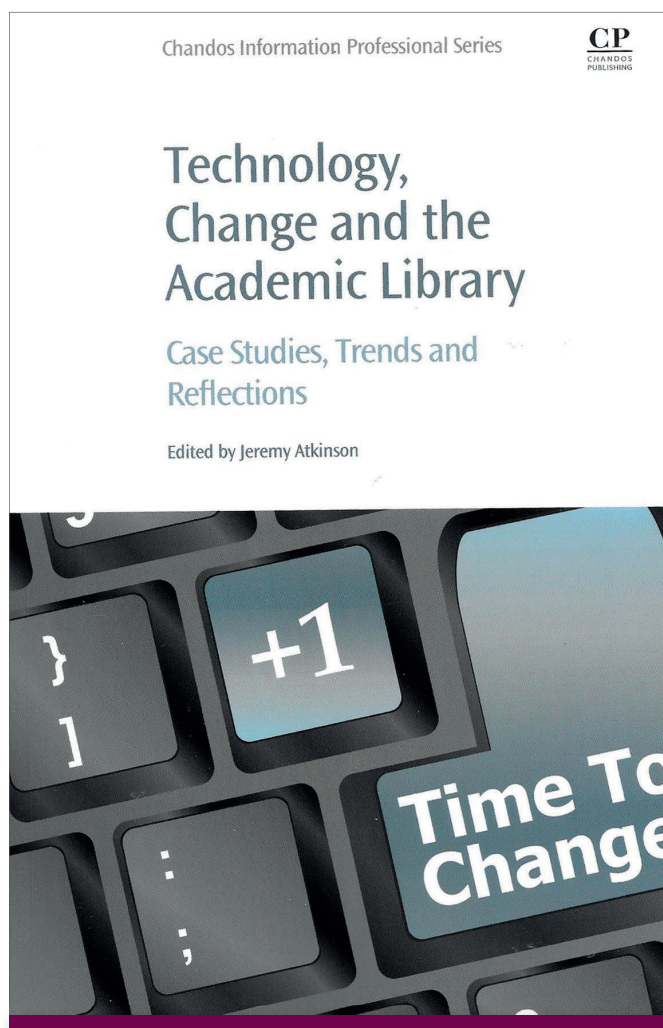
AKO ĎALEJ [***]

ATKINSON, Jeremy. 2020. *Technology, change and academic libraries. Case studies. Trends and Reflections*. Ed. Jeremy Atkinson. Kidlington : Chandos Publishing 2020. 215 s. ISBN 978-0-12-822807-4.

Fragmentárny pohľad na akademickú knižničnú verejnosť z hľadiska jej aktivít, očakávaní a v nich odohrávajúcich sa zásadných zmien prináša Jeremy Atkinson. Autor publikácie najskôr pracoval v rozličných anglických univerzitných knižniciach a nakoniec sa usadil na univerzite v Cardiffe. Atkinson ako editor zaradil do zborníka tri vlastné štúdie a desať individuálnych i kolektívnych štúdií autorov z Anglicka, Austrálie, Írska a Walesu. Geografické spektrum prispievateľov je rozsiahle, to sa už ale nedá povedať o tematickom zábere publikácie, ktorý je podstatne užší, a to aj napriek tomu, že informuje o bohatom repertoári prebiehajúcich zmien a ich príčinách v akademickom knihovníctve. Atkinson tvrdí, že na jednej strane existujú isté očakávania používateľov knižníc, ale aj to, že v súčasnosti sa znižuje záujem o knižnice ako o inštitúcie. Na druhej strane však rastie túžba po nezávislosti a samostatnosti vo využívaní knižníc a obmedzovaní knižničného mediátora. Nie je zrejmé, odkiaľ pramenia tieto postuláty, ale v zborníku sa píše o zvýšenom otvorenom prístupe a o nových informačných technológiách. S tým by som nechcel polemizovať. Podľa autora istú úlohu v zmenách zohrali rozdielne formy vzdelávania vysokých škôl, znížilo sa financovanie akademických knižníc univerzitami a v poslednom čase pribudla aj invázia koronavírusu.

Na príprave príspevkov spolupracovali viacerí aktívni vysokoškolskí knihovníci z Anglicka, Austrálie, Walesu a z Írska. Takto vzniklo dovedna 10 individuálnych alebo kolektívne spracovaných statí. Atkinson navrhol všetkým prispievateľom jednotné trojzložkové členenie príspevkov na deskripciu súčasného stavu, jeho analýzu a syntézu v podobe navrhovaných opatrení. Úvodné myšlienky rozvíja Atkinson vo svojom druhom príspevku. Okrem iného je tam uvedený aj názor, že technológia by mala byť podporou praxe a nie jej diktátorkou. V takomto kontexte by sa mali knihovníci viac zamerať na manažment fondov a propagovanie ich obsahov a nemali by podliehať technologickým nátlakom, hoci zručnosti a manuálne schopnosti sú bezpodmienečne nevyhnutné. Rovnako dôležitá je orientácia na otvorenú vzájomnú spoluprácu a na výmenu názorov.

Prebiehajúcu digitalizáciu komunikácie nezvládajú všetci rovnako, preto je nevyhnutná digitálna adaptácia, respektíve kombinovaná či hybridná príprava a v rámci možností aj s účasťou knižníc. Atkinson presadzuje myšlienku využívania súkromných mobilných používateľských zariadení, a to nielen v akademických knižniciach, ale aj v celých kampusoch. V praxi sa táto koncepcia objavuje pod skratkou

BYOD – Bring Your Own Device. Mnohí tvrdia, že ide o mimoriadne prospešné riešenie. Avšak tieto úsudky treba brať s veľkou rezervou, pretože v záverečnej kapitole sa píše o rozširovaní ponuky knižničných služieb, aktivít a raste autority knižníc, ale v skutočnosti badáme niečo úplne opačné. Navonok aktuálny návrh o kontinuálnom pokračovaní v elektronizácii knižníc vedie k dramatickému nárastu nákladov na ich prevádzku, no vysoké školy na celom svete sa túto skutočnosť pokúšajú všemožne zastierať. K tomu všetkému ešte pribudla výzva, aby vo vysokoškolskom knihovníctve začala prevládať orientácia na služby (tu je potrebné technické vybavenie), ale nie na fondy. Ide o nedorozumenie, pretože tieto atribúty sú neoddeliteľné. Podstatu knihovníctva tvorí poskytovanie služieb.

Najlepšie sa v tom zorientujú vhodne pripravení používatelia, pretože niektorým, ako zhodne tvrdia knihovníci z univerzity Portsmouth, je potrebné pomáhať dokonca i s maličkosťami. Našťastie už existuje signalizačný systém, ktorý pracuje na princípe GPS a napomáha pri lokalizovaní dokumentov v regáloch. Kým spočiatku ukazoval iba na triedy (aj to iba pomocou farieb), v súčasnosti je to takmer plne automatizovaný systém, ktorý je prepojený s katalógmi. Jeho fungovanie preverujú v univerzitnej knižnici v írskom meste Limerick. Za zmienku stojí aj implementácia ďalšej technológie v univerzitnej knižnici v Sheffielde, kde zaviedli dvadsaťštyrihodinové služby pre používateľov. Osobne sa zdržím eufórie spojenej s možnosťou využiť služby knižnice o 23.47 hod., ale nevôľa zamestnancov voči implementovanej inovácii sa zdá byť opodstatnená, pretože o inkriminovanej hodine by v knižnici mal niekto fyzicky byť. V Sheffielde, pravdepodobne, podcenili odpor zamestnancov knižnice voči inovácii.

Správy z univerzitnej knižnice v austrálskom meste Adelaide uvádzajú, že jej používatelia uprednostňujú digitálne fondy (hoci každá knižnica má na to iný názor), pretože im to uľahčuje procesy vyhľadávania. Taktiež tvrdenie, že voľnosť výberu je v súčasnosti podstatne väčšia, sa mi javí neopodstatnené. Tamojší knihovníci sú toho názoru, že základom fungovania knižnice nie je ich stabilita, ale operatívnosť. Mne osobne sa to javí ako mýtus.

V zborníku sa nachádza aj informácia z waleského mesta Cardiff o systémovej spolupráci 88 vysokoškolských knižníc. Tento počet je vskutku pozoruhodný, no nepíše sa o tom dostatočne prehľadne, dokonca je problém i s lokalizovaním spolupráce. Pravdepodobne sa to všetko realizuje v rámci celého Walesu, keďže v samotnom meste nie je toľko vysokoškolských knižníc. V predmetnej správe sa tiež zdôrazňuje možnosť využívania súkromných mobilných zariadení ich používateľmi, čo vraj zvýšilo cirkuláciu časopisov o 10 percent a kníh dokonca o 50 percent. Na druhej strane sa píše o výraznej redukcii využívania tlačných kníh.

V uvedenom zväzku sú aj informácie o univerzitnej knižnici v meste Leeds, v ktorej sa kladie dôraz na účelovosť priestorov (určených na štúdium na mieste), ako aj na potrebu vedenia samostatných katalógov a tlačných a elektronických kníh. Okrem toho si tamojší knihovníci pochvalujú spracovanie štatistík o využívaní predmetových fondov, pretože to pomáha pri ich ďalšom dopĺňovaní. Mám z toho zmiešané pocity.

Do okruhu systémových riešení patrí aj informácia z univerzitnej knižnice v austrálskom Perthe, kde v rámci komplexnej digitalizácie prepojili dopĺňovanie fondov s ich spracovaním a sprístupňovaním pomocou systému *Legento*, ktorý okrem spomínaných základných úloh používajú aj pri overovaní citácií. V texte sa však neuvádzajú podrobnejšie informácie o tom, ako to celé funguje, pretože ďalšia správa už referuje o kurzoch organizovaných pre študentov. Zrejme si v univerzitnej knižnici v Perthe všimli, že používatelia sa dopúšťajú mnohých omylov, preto navrhli pre nich kurzy zamerané na ozrejmovanie postupov pri vyhľadávaní vedeckých dokumentov a získavanie zručností vo vzdelávacej a vedeckej práci v kolektívoch. Zdá sa, že ide o nový knižničný trend.

Univerzitná knižnica v Yorku mala pripravovať na digitalizáciu knižníc formou kurzov. Organizátori podujatí ich hodnotili veľmi pozitívne, lenže po čase sa ukázalo, že šance na ich zopakovanie sú nulové, preto celkový prínos takýchto podujatí vyznieva rozpačito. V príspevku sa taktiež píše o kurze ako digitalizovať fyzické predmety, ktorý uskutočňovali v univerzitnej knižnici v austrálskom Newcastli, v tomto prípade už ide o podstatne sofistikovanejšiu zručnosť, ktorá si vyžaduje náležité technické zariadenie.

Z celej tejto palety ako najzaujímavejšie knižničné inovácie vyznejú rozšírené či upravené ponuky služieb. Nemožno však o nich referovať ako o overených a stopercentne funkčných službách, navyše ich vychvalovanie samotnými autormi sa miestami zdá byť trocha pritiahnuté za uši.

DIGITÁLNY OBČAN [***]

The Culture Of Digital Scholarship In Academic Libraries. Ed. Robin Chin Roemer, Verletta Kern. Chicago : ALA Editions 2019. 240 s. ISBN 978-0-8389-1897-5.

Pokiaľ predchádzajúci anglo-austrálsky zborník pertraktoval digitalizované knižničné služby, menej už prípravu kurzov, táto americká publikácia, spracovaná kolektívom autorov z Washingtonskej univerzity, zahŕňa 12 príspevkov zaoberajúcimi sa rozličnými aspektmi, ktoré v súčasnosti vplyvajú na fungovanie akademických knižníc. Pochybujem však o správnom rozhodnutí redaktorov. Šéf editorského projektu Robin Roemer sa odvoláva na brutálnu realitu digitalizácie komunikovania informácií, ktorej sa v súčasnosti musia prispôbovať aj knižnice. Ak to nedokážu, budú jedno-ducho zbytočné. Tým nechcem naznačiť, že tlačené dokumenty by sa už mali odovzdávať do zberu, pretože ony samy už nedokážu byť dôvodom existencie knihovníctva ako odboru. Uvádzam to s veľkým zármutkom.

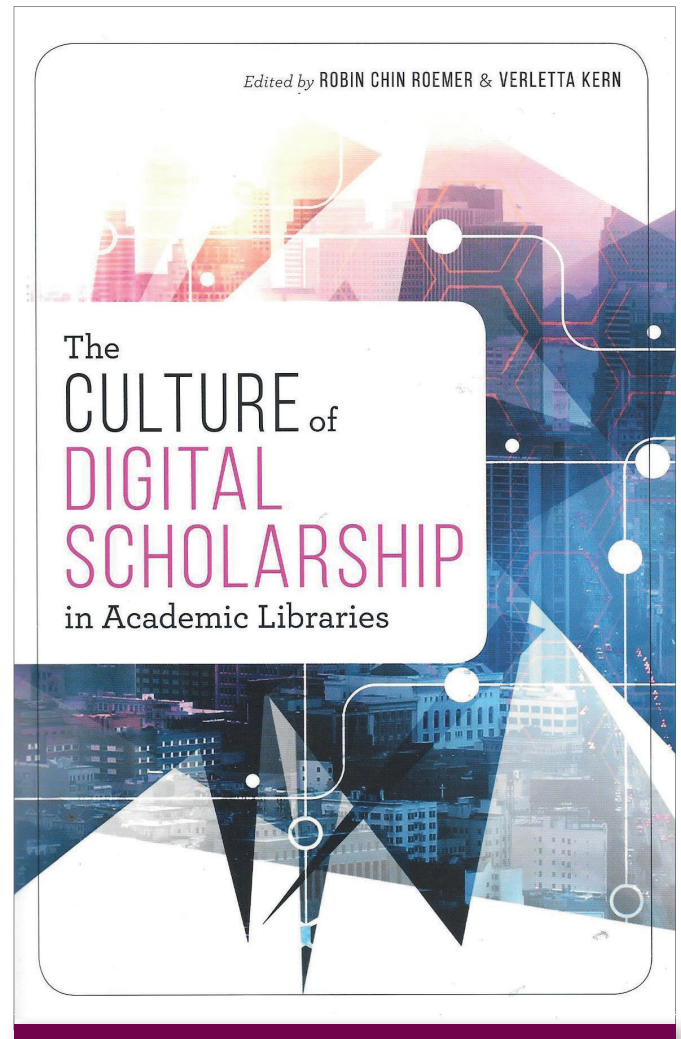
V nasledujúcej časti zacielim pozornosť na komunikovanie informácií z aspektu účasti na tomto procese. Pred štvrtstoročím John Katz zaviedol pojem „**digitálny občan**“. Ide o osobu, ktorá zvláda digitálne pravidlá vysielania a príjmu. Vo veľkej miere sú nimi všetci dnešní študenti, ale hlavne mladšie ročníky využívajúce knižničné služby práve v tomto režime. Na druhej strane, prostredníctvom knižníc môžu vstupovať do siete ako blogeri, podnecovatelia diskusií, autori námetov na zamyslenie a pod. v rámci internetových skupín študentov a vedeckých pracovníkov. Sprostredkovateľská účasť knihovníkov sa môže dotýkať rozličných obsahov i napriek tomu, že im nerozumejú, pretože ich poslaním je len umožniť, respektíve uľahčiť sprostredkovanie.

Podľa Roemera ide o všeobecné sprostredkovanie, ja však zastávam názor, že neznalosť tejto problematiky (predovšetkým v digitalizovanej podobe) komplikuje samotnú podstatu tejto služby. Netvrdím, že knihovníci to majú jednoduché, nikto to ani neočakáva.

Nové médiá a nové tematické okruhy zmenili zásady doplňovania fondov (ak ešte nejaké doplňovanie existuje), a tak za súčasných okolností by v zásade malo platiť pravidlo, že všetko by malo byť prístupné všetkým. Skutočnosť je však iná, pretože nie je všade dovolené všetko a všetkým.

O tematickom vymedzení a trvaní doplňovania tradičných a nových dokumentov rozhoduje aktivita knižnice, ktorá tieto otázky konzultuje s expertmi. V prípade knižnice v štáte Washington sa k tomu pridáva aj povinnosť publikovať online dokumenty tak, ako keby aj vlastnila vydavateľstvo. Všetky tieto pravidla sú však podané mimoriadne hmlisto.

Relatívne rozsiahla a pomerne zaujímavá úvaha v tomto zborníku sa týka fenoménu **dát** a ich propagovania. Autori v nej rozoberajú problematiku dát, čo sú dáta, ako komunikovať s kompetentnými odborníkmi pri narábaní s dátami, ale aj ako sa podieľať na výskumoch a organizovať vhodné služby. V texte sa výrazne preferujú knižničné služby založené na sprístupňovaní dát, pretože v opačnom prípade si na knižnicu nikto nespomenie. (Najefektívnejší je síce osobný kontakt v reálnom čase, ale ich realizovanie je potrebné na rozličných platformách, preto sa môžu uskutočňovať aj v kolektívoch vytváraných knižnicou.)

Univerzitná knižnica vo Washingtone sa okrem iného pýši tým, že prevádzkuje mediálne centrum, v ktorom sa nachádzajú hudobné dokumenty, filmy, videozáznamy a hry. O tomto kombinovanom komplexe analógových a digitálnych fondov sa píše mimoriadne nezáživne.

Nastoluje sa teda otázka, aká je spolupráca knižníc s vysokými školami? Odpovede sú dosť nejasné, pretože údajne 40 % študentov a vedeckých pracovníkov síce využíva digitálne fondy knižnice, no mnohí (nevedno koľkí) z nich poukazujú na s tým spojené, ale bližšie neurčené ťažkosti. V každom prípade v knižnici začali s digitálnou edukáciou v podobe špecializovaných školení, v dôsledku čoho vznikla *School of Computer Science*, ale údajne tento počin viedol k obmedzeniu interdisciplinárnej spolupráce študentov a vysokoškolských pracovníkov. Autorka predmetnej state nijako nevysvetľuje, ako sa k takému záveru dopracovala.

Viac pozornosti sa venuje podpornej službe založenej na konkrétnom poradenstve s overujúcim jedincom, ktorá skúma správnosť a vhodnosť zvolených dát, ale aj ich relevantnosť pre pripravovanú publikáciu, pretože vždy platia nejaké licenčné obmedzenia a práve knižnice by o nich mali najviac vedieť. V tejto oblasti sa taktiež objavujú návrhy na organizovanie cvičení, kurzov a ďalších foriem kolektívneho vzdelávania, no v súčasnosti to vyzerá ako istý druh posadnutosti. S tým sa však spája omnoho viac pochybností než otázok.

Robin Roemer podrobne opisuje výhody, ktoré prináša ukazovateľ *Impact Factor*, a robí to s obdobným nadšením, s akým sa stretávame v Poľsku. Ide o určenie miery prestíže rozličných vedeckých časopisov na základe stanovených dohodnutých ukazovateľov, ibaže v súčasnosti sa to odohráva na pôde internetu. Významné rozdiely voči dávnym bibliometrickým parametrom sú evidentné, ale žiada sa doplniť, že ani v Poľsku to nie je iné, pretože aj tu sa uprednostňuje *Science Citation Index* a *Web of Science*. Tak či onak, všetky uvedené nástroje zásadne zjednodušujú citovanie.

V zborníku sa nachádzajú aj informácie o fungovaní špeciálneho digitálneho strediska s názvom *Story Center*, v ktorom zhotovujú a sprístupňujú umelecké digitálne príbehy, vrátane videí. Jeho poslaním je vraj zjednodušenie adaptácie na digitálne formy komunikovania informácií. Prístup k nemu majú tak tvorcovia, ako aj príjemcovia. Mňa to akosi neoslovilo, pretože som starosvetský.

Spoluprácu univerzitných a verejných knižníc na území štátu Washington (formou voľného prístupu k fondom) do istej miery opisuje jeden významnejší, ale veľmi fatálne napísaný príspevok, prostredníctvom ktorého autor špecifikuje pomoc mestu a regiónu s využitím všetkých dostupných a užitočných materiálov nachádzajúcich sa v knižniciach. Ide najmä o niektoré štúdie odborníkov, ako aj o študentské práce a eseje týkajúce sa miestnej problematiky. Súčinnosť by mohla prispieť k posilneniu predstáv o užitočnosti knižníc a knižničného úsilia. Lenže personálne kapacity sú nedostačujúce na to, aby sa dopracovali k nejakým zmysluplným výsledkom a relevantné správy o projekte sú maximálne nezrozumiteľné.

V záverečnej časti tejto publikácie je uvedené odporúčanie, respektíve návrh na podporu digitálneho vzdelávania prostredníctvom knižníc, pretože sú na to predurčené nielen vďaka fondom, ale aj preto, lebo disponujú najvhodnejším miestom na využívanie internetu s jednoduchým, neobmedzeným a rýchlym prístupom k širokému okruhu názorov a možnosťou elektronickej edukácie formou kurzov a cvičení. Taktiež sa navrhuje podporovať vedeckých pracovníkov a (v rámci možností) čo najviac im pomáhať, ale zároveň ponúkať všetkým používateľom knižníc interdisciplinárne služby. Musím však konštatovať, že okrem diferenciácie služieb vyznieva všetko ostatné veľmi neprirodzene, preto by sa mali vypracovať skutočne racionálne knižničné návrhy, o ktoré bude mať verejnosť záujem, inak existencia knižníc stratí opodstatnenie.

V každom prípade v tomto, ale aj v iných zväzkoch ide o záhadu. Digitálny občan v súčasnosti (ešte stále) nie je.

ZÁKLADY VEDECKÉHO POZNANIA [**]

HARRINGTON, Eileen G. 2019. *Academic libraries and public engagement with science and technology*. Kidlington : Chandos Publishing 2019. 204 s. ISBN 978-0-08-102124-08.

V súčasnej situácii a za daných podmienok sa profesijné a vedecké úvahy v knižničnej oblasti nevyhnutne zameriavajú na fundamentálnu otázku týkajúcu sa nielen budúcnosti knižníc ako inštitúcií, ale

aj profesie, majúc pri tom na pamäti, či nestihne knihovníkov rovnaký osud ako strážcov majákov, debnárov či ránehojčov?

Profesijné a vedecké písomníctvo a naň nadväzujúca publicistika je (všetko) na jedno kopyto a v rovnako infikovanej tónine. Nejde o pútavé čítanie bondoviek, ale týka sa našej práce. Tej dnešnej a, dúfajme, že vykonávanej aj v budúcnosti. Usilujem sa dať všetko dohromady a zároveň selektívne o tom referovať aj s vedomím, že nezriedka to vyznieva krajne nezaujímavo. Najhoršie je to vtedy, keď úroveň publikácie podlieza všetky kritériá. Tým sa však budem zaoberať v ďalšej recenzii.

V tejto publikácii autorka tvrdí, že ľudia dôverujú vede a táto dôvera sa časom neoslabuje. Bodaj by mala pravdu, pretože na dôvere, ktorá ovplyvňuje ideologické, existenčné a náboženské predstavy ľudí, sa zakladá pokrok. Eileen Harringtonová, zástupkyňa riaditeľa komplexu univerzitných knižníc *Shady Grove* v štáte Maryland, na základe skúseností z knižničného komplexu zakladá koncepciu úloh pre akademické knižnice s cieľom podporovať vedu a všemožne ju propagovať. Aj toto znie ako fráza, o ktorej som už písal.

Zmysel uvedeného sloganu najjednoduchšie vyjadruje akronym **STEM**: science, technology, engineering, mathematic. Považujem to za veľmi jednostranné a ako humanista ešte dodávam, že je to číry nezmysel. Autorka textu totiž uviedla, že osoby zaoberajúce sa vedou by mali relatívne niečo vedieť a že študenti sú celkovo nedostatočne sčítaní a musia absolvovať intenzívne úvodné školenia, čo vážne oddaluje samotné štúdium. Kde sú teda základy vedeckého poznania a dôvery k vede?

Ako príklad progresu vedeckých záujmov autorka uvádza, že ženy predstavujú 73 % záujemcov o psychológiu a 42 % o medicínske odbory. Lenže čo z týchto údajov vyplýva?

Pravdou však je, že v dnešnej vede sa odstupuje od jednosmerného komunikovania informácií a prechádza sa k dialógu a diskusii aj s využitím internetu. Vtedy sa knižnice ukazujú ako užitočné, pretože môžu zabezpečiť multidisciplinárnu platformu výmeny názorov a diferencovanú účasť verejnosti, najmä ak sa do týchto procesov zapoja aj verejné knižnice. To si však vyžaduje podstatne viac prostriedkov, o ktoré je nutné sa usilovne uchádzať, a taktiež je dôležité rozumieť technológii, pretože nie všetko, do čoho sa investuje, sa aj zmysluplne uplatní. Autorka priznáva, že na technické zariadenia sa mieniajú finančné prostriedky pôvodne určené na nákup tlačenej knihy. Práve toho som sa obával a predpokladám, že je to rozšírená prax.

V texte sa taktiež vyskytla zmienka o tom, že pri propagácii noviniek možno počítať aj s pomocou študentov. Neuvádzajú sa však konkrétne formy realizácie tejto pomoci, takže je to opäť vágne, zas ide len o prázdne heslá, ktorých je v tomto diele viac než dosť, a autorka ich servíruje bez akýchkoľvek zábran. Napríklad píše, že veda sa zakladá na doposiaľ zhromaždených poznatkoch, ktoré je potrebné dopĺňať novými výsledkami z pozorovaní, a taktiež by mala rozhodovať o tom, kde a ako by sa mali používať. Jej ďalší slogan oznamuje, že jestvuje súvislosť medzi vedeckým a informačným obsahom, a tým sa treba inšpirovať po celý život. Čo sa už k tomu dá povedať?

O čosi vierohodnejšie vyznieva informácia o spolupráci akademických knižníc so školami založenej na skupinovom zaškolení stredoškôľakov do metód intelektuálnej práce knižníc.

V lokalite, kde pôsobí Harringtonová, je niekoľko knižníc, preto vyslovuje mienku, že tieto sa môžu stať srdcom kampusov, a tak ponúkať dostatok priestoru všetkým. Obdobné uplatnenie by som videl

Academic Libraries and Public Engagement with Science and Technology

Eileen G. Harrington

v prípade dávnych tržníc. Osobne však nechápem, prečo autorka uprednostňuje krátke jednogodinové prednášky (pri dlhších zaspávajú poslucháči?) tzv. *Science Study Break*, ktorých sa zúčastňujú nielen študenti, ale aj miestni obyvatelia. Autorka sa domnieva, že sa tým zväčšuje dosah prednášok, obohacuje predmet ponuky a zvyšuje pozornosť poslucháčov. Ľudia sa však zaujímajú o vedu, aj keď v nej nepôsobia, zhromažďujú dáta, vytvárajú si vlastné hypotézy. Získané vedecké poznatky dokážu uplatniť nielen vo vedeckom prostredí, ale aj vo svojom živote. Práve takéto myslenie podporuje vedu. Preto má význam skutočnosť, že sa na internete objavuje skupina skúsených praktikov, ktorí majú časom osvojené vedecké poznatky, respektíve sa na ne zameriavajú. Knižnice im môžu pomáhať s výberom tém, relevantných časopisov, zhromažďovaním dát, kvantitatívnym hodnotením progresu či dokonca s vytvorením špecializovanej skupiny.

V súvislosti s problematikou dát sa prevažne píše o **MEGADÁTACH** (Big Data). Menšie dáta sa po pri veľkých strácajú, hoci bývajú užitočné práve pre jednotlivcov. Knižnice ich môžu preberať, uchovávať, sprístupňovať, niekedy ich stačí len jednoducho lokalizovať, v tom dokážu byť nápomocné, pretože to platí aj pre dáta preberané z internetu, ktoré sa musia podrobiť selekcii a ku ktorým je nezriedka potrebný práve knižničný komentár.

Na zvýšenie účinnosti propagácie a efektivity sprístupňovania fondov už 20 rokov funguje medziknižničný systém s názvom *Open Access*, ktorý funguje v troch formách: *Open Content*, v ktorom sa môžu rozličné obsahy voľne a bezplatne využívať, *Open Process* na voľné prezentovanie vedeckých poznatkov verejnosti a *Open Infrastructure* predstavuje technologické prostredie na výskum a vzdelávanie.

V každom prípade, nie je to nejaká novinka, skôr len výraznejšie zdôraznenie otvorenosti vedy, vedeckej spolupráce a šírenie výsledkov vedeckého bádania. Zároveň však je tu prítomný nesúhlas s prehnaným utajovaním informácií. Sprístupňovanie vedeckých výsledkov by malo prebiehať jednoducho a knižnice (obzvlášť akademické) by tomu mali napomáhať. Autorka píše, že všetko by sa malo uskutočňovať v systéme *Open Access*, ale zvlášť s využitím časopisov. Jej výklad je neuveriteľne hmlistý, miestami až nelogický.

Na tamojšej univerzite je zaužívané, že niektoré produkty vedeckovýskumnej práce uverejňujú ich vlastné periodiká či už v elektronickej, alebo tlačenej podobe. Vydavateľská činnosť patrí k povinnostiam knižníc, je teda evidentné, že všetci hľadajú nejaké racionálne riešenia s cieľom podieľať sa na tvorbe vedeckého poznania a umožniť tak najjednoduchší a bezplatný prístup k týmto poznatkom čo najširšej verejnosti.

Táto publikácia mala napovedať, ako to dosiahnuť, lenže je v nej až príliš mnoho chaosu, zjednodušení a takmer až literárnej fikcie. Oba predchádzajúce hodnotené zborníky boli po odbornej stránke dôslednejšie pripravené a viac premyslené. Na druhej strane, všetky tituly predstavujú odkaz, že knihovníci sa intenzívne zamýšľajú nad budúcim smerovaním knižníc, aby úplne nevyšli z kurzu. Výsledky týchto úvah však nie sú jednoznačné. Možno budú, ak sa podarí vytvoriť solídnejší základ otvoreného vedeckého poznania.

O EDITORSTVE [*]

Skorinovskije čtenija 2019: sovremennyje tendenciji razvitija izdatelskogo diela. Minsk : Bieloruskij gosudarstviennyj tehnologičeskij universitet 2019. 307 s. ISBN 978-985-530-803-5.

Technická univerzita v Minsku každoročne organizuje medzinárodné knižničné konferencie podľa ruského vzoru tvrdiac, že majú vedecký charakter. Prednesené referáty následne uverejňuje v konferenčnom zborníku. O niektorých som už referoval, i keď boli mimoriadne slabé, no tento posledný láme všetky rekordy. Zborník je venovaný súčasnej editorskej činnosti z pohľadu *Katedry editorstva Univerzity v Minsku* a viackrát sa v ňom zdôrazňuje, že je to jediné pracovisko tohto druhu v Bielorusku.

Do zborníka prispeli viacerí autori príspevkami v bieloruštine a ruštine. (V tejto súvislosti mi napadla otázka, ako sa chcú prepracovať k plnej nezávislosti?) To však nie je všetko. Dva príspevky sú totiž v poľštine a päť v čínštine. (Otázne je, kto im rozumel na konferencii?) Takéto riešenie sa nedá inak pomenovať ako nezmysel.

Ďalší problém, ktorý ma taktiež irituje, aj keď o čosi menej, sa týka zošitia knihy, ktorá sa nedá čítať bez toho, aby sa nerozložila na jednotlivé listy. A také čosi vykonali na „katedre editorstva“. Vyzerá to tak, akoby tvorcovia tohto čuda na vlastné oči nevideli žiadnu poriadnu knihu.

Niekoľko by sa mohol opýtať, prečo ma to zaujíma? Najjednoduchšia odpoveď by bola, že som si všimol nekvalitný a podpriemerný produkt. Ak chcú Bielorusi produkovať pseudozborníky, tak majú na to právo. Lenže uvedený zborník čiastočne kompromituje aj poľskú univerzitu, pretože bol vydaný pod patronátom *Univerzity A. Mickiewicza v Poznani* vedeným univerzitnou profesorkou Katarzynou Krzak-Weissovou, ktorá bola aj členkou organizačného výboru konferencie, a preto musela vedieť, do čoho ide, avšak ak už nemohla ovplyvniť výber autorov/prednášateľov (zväčša študenti), tak bezpochyby sa z neho mali odstrániť aspoň insígnie Poznańskiej univerzity, pretože takéto dielo a účasť na uvedenom podujatí jej prinášajú len hanbu.

Z poľských účastníkov konferencie považujem za zaujímavé vyhlásenie profesora Hojdisa, ktorý upozorňuje na rôzne varianty digitalizácie v procese prípravy publikácií do tlače v editorstve umožňujúce prenos značnej časti tejto etapy práce z výrobných hál do redakcií. Eliminovaním viacerých foriem remeselnej práce sa zabezpečila nielen jednotnosť produkčného procesu, ale aj možnosť realizácie na diaľku (i keď len čiastočne), s čím súvisí jeho rýchlejší priebeh.

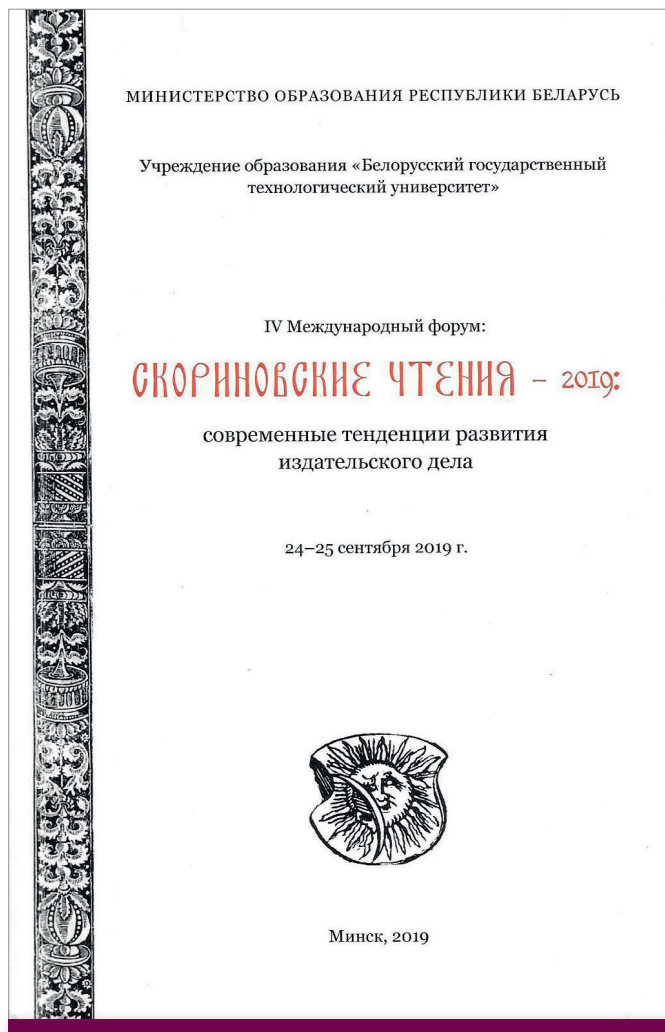
Podstatne menej sa s tematickým zameraním zborníka a konferencie zhoduje retrospektívny text profesorky Krzak-Weissovej, v ktorom autorka propaguje starodávnu editorskú múdrosť, že pri vydávaní kníh by sa nemalo ponáhľať. (V dnešnej dobe je to asi nevhodná direktíva.)

V publikácii sa nachádza ešte jeden poľský prvok. Autor zastupujúci minskú univerzitu a píšuci po bielorusky (nevie sa, akej je národnosti) porovnáva tvorivé štandardy knižných obalov v Poľsku a Bielorusku (po rozpade Sovietskeho zväzu). V záverečnom texte tvrdí, že poľská prax oslobodená od príkazov a zákazov v súčasnosti umiestňuje na knižných obálkach informácie o autoroch, ale aj reklamné komentáre. Tieto praktiky sú osoznejšie a viac nápomocné pri propagácii a obehu knihy než tie, ktoré prežívajú zo sovietskych čias a stále sú zaužívané v Bielorusku, t. j. druhá a tretia strana knižných obalok ostávajú prázdne, bez zmysluplného využitia.

V zborníku sa taktiež nachádzajú signály o súčasnej vydavateľskej činnosti na tamojšom vidieku. Napríklad v Grodne vydávajú 118 titulov kníh a brožúr do roka. Ide predovšetkým o lokálnych autorov, z ktorých je 32 % v bieloruštine. V literatúre teda i naďalej dominuje ruština. Vydavateľ tam okrem iného poskytuje prípravu tlače, vlastné tlačiarenské spracovanie a neskôr aj reklamu.

Na druhej strane, v neporovnateľne väčšom ruskom meste Saratove po spoločenských zmenách bolo zriadených asi 90 vydavateľstiev s rozličnou subjektivitou, pričom štátne, mestské, vysokoškolské a súkromné vydavateľstvá spolu produkujú približne sedem miliónov výtlačkov kníh ročne, dokonca v istom období tamojšie tlačiarne odmietali prijímať zákazky s objednávkou pod 3 000 výtlačkov. Časom v meste zriadili regionálnu vydavateľskú komoru, v texte však nevysvetľujú jej účel, ale ani prínos.

V publikácii sa tiež vyskytuje názor, že autonómnu vydavateľskú špecializáciu predstavuje vedecké editorstvo, a preto si vyžaduje špeciálnu prípravu počas štúdia na uvedenej katedre, počas ktorej sa kladie zvýšený dôraz na logiku komunikovania obsahu. Ide o bizarný výrok, pretože starostlivosť

o logiku by mala platiť vždy, ako aj prepojenie s praxou, ktoré by sa malo dosiahnuť predovšetkým spoluprácou autorov s redaktormi. Toto všetko by sa malo vyučovať na uvedenej vysokej škole.

Úplným prevrpením je však text o mechanickej translácii z ruštiny do angličtiny, s ktorou pôvodne začali v rokoch 1946 a 1956. Najskôr mechanický preklad chápali doslovne, ale v súčasnosti sa pri online prekladoch používajú štatistické analýzy *Google Translate*. Naďalej ide o vyjadrenie ekvivalentu jednej prirodzenej reči pomocou druhej, ale prostredníctvom počítača. Nechápem však, prečo ten príspevok zaradili do zborníka, pretože s jeho témou nijako nesúvisí.

Rovnako veľmi vzdialené téme zborníka a konferencie sú referáty o otázkach vysokoškolského vzdelávania v dnešnom digitálnom prostredí i napriek tomu, že sa v nich zvyrazňujú potreby interakcie, spolupráce a aktívnej spoluúčasti, teda aj študentskej percepčnej reflexie. Doplnkom je e-learning s využitím internetu. Toto všetko by sa malo uplatňovať kdekoľvek a kedykoľvek podľa princípu permanentného sebazvdelávania (pamätá si ešte niekto toto heslo?) a pri zohľadnení všetkých daností študujúcej osoby. Nemôžem s tým polemizovať, len nevidím opodstatnenosť zaradeného príspevku v zborníku, keďže v týchto výrokoch nie je nič nové, všetko už bolo uvedené mnohokrát v predošlých publikáciách.

Zaujímavejšie sú však už správy o vzdelávaní na katedre inšpirujúce zborník a konferenciu. Jednou z čiastočne rozoberaných tém sú cvičenia zamerané na redakčnú prípravu vydávania kníh, konkrétne na spracovávanie fragmentov textu z hľadiska logiky a zhotovovania zoznamu chýb. V technicky zameranom vzdelávaní s dôrazom na vedomosti z matematiky a fyziky sa študenti môžu oboznámiť s modernými polygrafickými technikami. Druhý smer vzdelávania uprednostňuje digitálne spracovanie informácií. Vedenie fakulty nesúhlasilo so spojením týchto dvoch špecializácií a štúdium v uvedenej podobe trvá štyri a pol roka.

V každom prípade existuje názor, že polygrafické projekty si vyžadujú pomerne veľkú samostatnosť a študenti by si na ňu mali zvyknúť. Jednou z možností je prax v tlačiarňach s cieľom oboznámiť sa so všetkými etapami vydavateľského procesu. Organizátori vzdelávacieho procesu tvrdia, že takýto spôsob sa osvedčuje a prednášatelia zasa informujú, že ide o účinný systém uvádzania budúcich profesionálov do diferencovaných produkčných systémov a nezriedka aj o príležitosť ponúknuť zamestnanie. Podľa mňa ide o pomerne racionálny postup, avšak konferencia alebo zborník by nemali byť miestom detailného a banálneho opisu každodennej katedrovej činnosti.

V čase písania uvedených textov bolo na katedre obhájených 342 diplomových prác s rozmanitou tematikou, ako napríklad koncepcia vydavateľskej činnosti, vydávanie kníh, vydávanie časopisov, reklama, multimediálne dokumenty. Názory na úroveň týchto prác nie sú jednotné – oproti vysoko hodnotiacemu nazeraniu na kvalitu práce existuje veľa ponôš na vyskytujúce sa množstvo vecných, logických a jazykových chýb. Diametrálna odlišnosť v kvalitatívnom hodnotení absolventských prác naznačuje rozmanitosť existujúcich pomerov.

V analyzovanom zborníku sa väčšina príspevkov vyznačuje neprijateľnou kvalitou, pričom kvantita je primeraná, preto považujem tento produkt za nedorozumenie.

V súčasnosti nestačí, aby sa v nejakej krajine alebo v meste zriadila akási ustanovizeň a následne bola pomenovaná ako univerzita či vysoká škola technická. Je potrebné, aby daný subjekt mal parametre vysokej školy nielen z edukačného, ale aj vedeckého hľadiska. V zborníku (ale ani jeho prostredníctvom) nič také nevidím. Neexistuje nijaký dôvod, aby sa na udržiavaní pomýlených názorov na takýchto rýchlokvasených vysokých školách podieľali kvalitné poľské univerzity. Nech sa to deje bez našej účasti.

Preložil Tomasz Trancygier

POZNÁMKY

¹ KAHNEMAN, Daniel. 2011. *Thinking fast and slow*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011, 496 pp.